Bijlage HAVO

2016

tijdvak 1

geschiedenis

Bronnenboekje

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Prehistorie en oudheid

bron 1
Archeologen vinden in 1997 bij een opgraving in het Wateringse Veld (vlakbij Den Haag) vier Romeinse mijlpalen. De laatste paal is geplaatst door de plaatselijke bevolking, de Cananefaten, in 250 na Christus, tijdens het bewind van keizer Decius. De Latijnse tekst op de mijlpaal voor keizer Decius luidt in vertaling (tussen haakjes staan de woorden die zijn aangevuld):

> Voor de opperbevelhebber en keizer Gaius Messius Quintus Traianus Decius, de vrome, de gelukkige, de onoverwinnelijke, Augustus, opperpriester met tribuunsmacht, consul voor de tweede maal, vader des vaderlands, proconsul, (hebben) de Cananefaten (deze paal opgericht).

De middeleeuwen

bron 2
De Franse koning Lodewijk IX de Heilige gaat in 1248 met zijn leger op kruistocht. Jean de Joinville (1224-1317) neemt op 6 juni 1249 deel aan de landing van Franse troepen onder leiding van de koning bij de Egyptische plaats Damiate. Omstreeks 1308 schrijft Jean de Joinville daarover:

> Toen wij de Turken zagen aankomen, plaatsten we de punten van onze schilden en de handgrepen van onze lansen in het zand met de punten naar hen gericht. Maar toen zij zo dichtbij waren, dat ze de lansen bijna in hun lichaam zagen dringen, draaiden zij zich om en vluchtten. Aan onze linkerzijde landde de graaf van Jaffa, die een volle neef was van de graaf van Montbéliard, en van het geslacht Joinville. Hij landde met de grootste pracht, want zijn galjoen kwam aan, geheel beschilderd met zijn familiewapen, welk wapen bestond uit goud en een kruis gemerkt met rood. Hij had minstens driehonderd roeiers in zijn galjoen en iedere roeier droeg een schild met het wapen van de graaf erop. Aan ieder schild was een wimpel bevestigd, met zijn wapen in goud bewerkt.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 3

De Engelse huurling Walter Morgan is tussen 1572 en 1574 in dienst van Willem van Oranje. Van zijn belevenissen houdt hij een dagboek bij. Hierin schrijft hij op 17 september 1572 over de inname door het Spaanse leger van de Zuid-Nederlandse stad Mechelen:

> (…) omdat de hertog van Alva zijn gezag in Bergen had gevestigd, trok hij op 12 september op naar Mechelen, omdat hij met de papen[1)] uit die stad afgesproken had, dat zij de stad aan hem over zouden geven, zodra hij daar zou komen. Volgens zijn verwachtingen kwam hij er op de 17de van diezelfde maand aan; zijn leger splitste hij in tweeën. Toen de ene helft voor de muren van de stad gekomen was, (…) lieten zij (de Spanjaarden) de aanhangers van het protestantisme naar buiten komen om met hen te vechten. Dit gevecht werd door de burgers van die stad, ondanks het feit dat zij over weinig soldaten beschikten, goed volgehouden. Maar toen de papen uit die stad hun kans schoon zagen, gaven zij de vijand, die erop wachtte, een teken om op te trekken om de zaak waarvoor zij gekomen waren af te maken. Toen de heer van Rhume, de gouverneur van de stad, dit verraad bemerkte, trok hij het grootste deel van zijn soldaten terug en voorzag hen zoveel mogelijk van paarden. Omdat hij inzag dat de burgerij op dat ogenblik van protestants zó katholiek geworden was dat het garnizoen niet sterk genoeg was om hen in toom te houden, reed hij ervandoor. De papen dachten dat hij met ruiters naar buiten was gegaan om zich in de strijd te mengen en openden daarop de poorten voor de Spanjaarden. Dezen gingen hem niet achterna, maar begonnen onmiddellijk de stad te plunderen, waardoor hij heelhuids kon ontkomen en de wraak voor dit verraad afgewenteld werd op de verraders van paapse zijde, die evengoed als de protestanten, beroofd werden van al hun bezittingen.

noot 1 Papen is een scheldwoord voor rooms-katholieken.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 4
De Haarlemse koopman Isaac Massa reist verschillende malen naar Rusland. Hij weigert in 1609 mee te werken aan een expeditie die Siberië wil bereiken via de Noordelijke IJszee. Hij schrijft:

> Het valt te betwijfelen of Amerika in de buurt van China niet aan deze drie werelddelen vastzit met een landengte zoals Afrika aan Azië vastzit bij de Rode Zee. Dat kan best mogelijk zijn, want wie kan zeggen of het daar open is? De enige informatie daarover kan worden gevonden in bepaalde geschriften van heidenen die schrijven dat het van elkaar gescheiden is waarvoor zij veel bewijzen aanvoeren.
> Als het echter zo open is dan moet de zeestraat wel erg smal zijn. Want anders zou ik zeggen dat het onmogelijk zou zijn dat er mensen in Amerika gekomen zijn, omdat Adam in Azië geschapen is en omdat men nergens in de Bijbel leest dat er voor de Zondvloed al schepen of schuiten waren.

bron 5
Omstreeks 1622 maakt Frans Hals dit schilderij van (waarschijnlijk) koopman Isaac Massa en zijn vrouw Beatrix van der Laen:

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 6
Op 17 december 1918 publiceert het Duitse satirische tijdschrift *Simplicissimus* een tekening van Karl Arnold met als titel *Spartakus*:

Spartakus

»Wir wollen der Welt beweisen, daß auch das Volk das Recht hat, Dummheiten zu machen.«

Vertaling van het onderschrift:
"Wij willen aan de wereld bewijzen dat ook het volk het recht heeft om stommiteiten te begaan."

Toelichting:
De man op de tak lijkt op Karl Liebknecht, de leider van de Spartakusbond.
Karl Arnold was sympathisant van de links-liberale *Deutsche Liberale Partei*.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 7
Een foto uit 1922 van Willy Römer van een veteraan uit de Eerste Wereldoorlog, aan het front blind geworden en na de oorlog straatmuzikant:

bron 8
Een foto van Willy Römer uit 1931 van de opheffingsuitverkoop van een juwelier aan de Friedrichstrasse in Berlijn:

Vertaling van de tekst op het grootste bord:
Winkelpand direct te huur. 22.000 Mark huur is niet meer op te brengen, daarom:
Totale opheffingsuitverkoop!!
De getoonde prijzen zijn niet meer geldig.
Wij accepteren elk redelijk bod!!

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 9
Op 2 maart 1933 schrijft Elisabeth Gebensleben-von Alten vanuit de Duitse stad Braunschweig aan haar dochter in Nederland over de Rijksdagbrand:

> Het is toch afschuwelijk! Duitsland is aan een groot gevaar ontsnapt! Godzijdank dat we zo'n energieke regering hebben. Eergisteravond hoorden we het zakelijke bericht over het communistische plan voor een burgeroorlog. Die zakelijke mededeling had een nog groter schokeffect dan een geëmotioneerde aanklacht gehad zou hebben. Onze haren rezen ons te berge! Gewoon onvoorstelbaar wat er had kunnen gebeuren. Maar nu gaat het hard tegen hard. De communisten moeten weg, evenals de marxisten. Göring zei gisteren in een toespraak: "Als het buitenland vindt dat we te hard tegen de communisten optreden, dan mag het buitenland dat beestachtige tuig bij zich nemen." De redacteur van *Vorwärts* is gearresteerd omdat hij tegen de buitenlandse pers heeft gezegd dat de nationaalsocialisten weleens zélf de Rijksdag konden hebben aangestoken. Daar word je gewoon sprakeloos van. Maar nu hoef je niet meer verbaasd te zijn dat er in de buitenlandse pers altijd van die verkeerde berichten over de nationaalsocialisten verspreid werden.

Toelichting:
Hermann Göring is in 1933 de naziminister van Binnenlandse Zaken van Pruisen en daardoor hoofd van de politie in Berlijn.
Vorwärts is het grootste sociaaldemocratische dagblad van Duitsland.

bron 10
In 1945 schrijft de Amerikaanse president Truman in zijn dagboek:

> We hebben de verschrikkelijkste bom in de geschiedenis van de wereld uitgevonden. (…)
> Dit wapen zal worden ingezet tegen Japan tussen nu en 10 augustus. Ik heb de minister van oorlog, Stimson, gezegd dat het alleen mag worden ingezet tegen militaire doelen en soldaten en niet tegen vrouwen en kinderen. (…)
> Het is ongetwijfeld goed voor de wereld dat noch Hitlers noch Stalins mensen deze atoombom hebben uitgevonden. Het lijkt het meest afschuwelijke ding dat we ooit hebben uitgevonden, maar het kan tot het meest nuttige worden gemaakt.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

bron 11
In maart 1968 zegt Alexander Dubček, leider van de Communistische Partij van Tsjecho-Slowakije, tegen hoge sovjetleiders:

> De huidige gebeurtenissen in Tsjecho-Slowakije vormen geen herhaling van de gebeurtenissen in Hongarije in 1956. In Hongarije kwamen de volksmassa's in opstand tegen de Partij en het Centraal Comité, terwijl in Tsjecho-Slowakije de massa's zich alleen uitspreken tegen de conservatieven en de groep rond Novotný[1)], maar achter de Partij en het Centraal Comité[2)] staan en vriendschap met de Sovjet-Unie wensen.

noot 1 Dubčeks voorganger als leider van de Communistische Partij van Tsjecho-Slowakije.
noot 2 In het Centraal Comité zit de leiding van de Communistische Partij.

bron 12
Naar aanleiding van de Nederlandse demonstraties tegen kernwapens in 1981 maakt Frits Behrendt deze prent voor *Het Parool*:

Toelichting:
Op de bril van de demonstrant staat: "USA" (de Verenigde Staten).
Op de spandoeken staat: "Geen kernwapens", "halt!", "nee", "vrede" en "stop".
Op het jasje van de man staan buttons met: "nee" en "IKV"
(Interkerkelijk Vredesberaad, de organisator van de demonstratie).

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.